

Gamla måttenheter mm

Jan-Olov Jonsson

I äldre källmaterial används måttenheter som vi inte är vana vid idag. Målet med den här lilla skriften är därför att översätta de gamla måttenheterna till dagens vikt, volym och ytenheter. Samtidigt tas en del andra enheter med som man träffar på i olika källmaterial och på föremål. Måttstandarderna har växlat i tiden.

Rödön 2013-12-15 Jan-Olov Jonsson

Längdmått

1665-1855

1 mil (lantmil)	18000 alnar	10688 m
1 famn	3 alnar	1,781 m
1 aln	4 kvarter	0,5938 m
1 kvarter	6 verktum	0,1484 m
1 verktum	12 verklinjer	24,74 mm
1 linje		2,062 mm

1855-1880 (Decimalsystemet infördes)

1 mil (lantmil)	36000 fot	
1 ref (rev)	10 stänger	29,69 m
1 stång	10 fot	2,969 m
1 fot	10 decimaltum	0,2969 m
1 decimaltum	10 decimallinjer	29,69 mm
1 decimallinje	10 gran	2,969 mm
1 gran	10 skrupel	0,2969 mm

Förkortningar: ' = fot, ” = tum, ”” = linjer

De tidigaste längdmåtten hade sitt ursprung i människans kroppsmått:

Famn Måttet från långfingerspetsen på vänster hand till höger hands långfingerspets då båda armarna är utsträckta så långt som möjligt.

Aln Längden från armbågen till lillfingerspetsen.

Fot Längden från hälen till spetsen av stortån.

Tvärhand Bredden över handens fyra fingrar.

Tum Bredden över tummen.

Fingerbredd Bredden över ett finger, vanligen långfingret.

Tumstocken tog över efter alnmåttet inom snickeribranchen. Vi pratar fortfarande om en tums bräder, tre tums spik osv även om tumenheten börjar försvinna på ”tumstocken”. Nu är det en centimeterstock. I skogsbranchen har det också handlat om tum när det gäller grovlek och fot för längd.

Ytmått

Ytmått

1 tunnland	0,49365 ha	4936,6 m ²
1 tunnland	32 kappland	4936,6 m ²
1 mäling	1/16 tunnland	308,5 m ²
1 kappland		154,3 m ²
1 kvadratkilometer (kvkm)		100 hektar
1 hektar ha		10000 m ²
1 hektar ha	100 ar	2,0257 tunnland
1 geogr. kvadratmil		5,06 kvkm

1 kvadratalnar	4 kvadratfot	0,353 m ²
1 kvadratfot	144 kvadrattum	881,5 cm ²
1 kvadrattum	144 kvadratlinjer	6,12 cm ²
1 kvadratlinje		0,0425 cm ²

1 kv-rev = 100 kv-stänger = 882 m²

1 kv-stång = 100 kv-fot = 8,82 m²

1 kv-famn = 9 kv-alnar = 36 kv-fot = 3,173 m²

Viktmått

1 skeppspund	20 pund (lispund)	170 kg
1 lispund	20 skålpund	8,5 kg
1 skålpund	32 lod	0,425 kg
1 lod	4 qvintin	13,28 g
1 qvintin	69½ ass	3,3 g
1 skålpund	8,848 ass	0,425 kg
1 nyläst	100 centner	4,25 ton
1 centner	100 skålpund	42,5 kg
1 skålpund	100 ort	425 g
1 ort	100 korn	4,25 g
1 korn		0,0425 g

Besman finns i många olika former men principen är densamma. Den utnyttjar hävstångslagarna. Sportfiskarna använder den fortfarande.

Vanlig decimalvåg inom jordbruket. Man vägde potatis- och kornsäckar på den. Även de stora höbuntarna kunde vägas.

Typisk affärsvåg

Volyymmått

Rymdmått för flytande varor

1 åm	60 kannor	157 l
1 tunna	48 kannor	125,6 l
1 ankare	15 kannor	39,25 l
1 fjärding	2 åttingar = 12 kannor	31,2 l
1 kanna =	2 stop	2,6 l
1 stop =	4 kvarter	1,3 l
1 kvarter =	4 ort (jumfrur) à	8,18 cl

1 dl	= 100 ml	= 7 msk
1 msk	= 15 ml	= 3 tsk
1 tsk	= 5 ml	= 5 kryddmått
1 kryddmått (krm)	= 1 ml	= 0/5 tsk
1 tekopp (tkp)	= ca 2,5 dl	
1 kaffekopp (kkp)	= ca 1,5 dl	

Rymdmått för torra varor (struket mål)

1 tunna	2 spann	146,6 l
1 spann	2 halvspann	73,3 l
1 halvspann		36,65 l
1 kappe		4,58 l
1 kanna		2,6 l

Rymdmått för våta varor

1 skäppa	6 kappar	27,49 l
1 kappe	1 3/4 kanna	4,58 l
1 kanna	2 stop	2,62 l
1 stop	4 kvarter	1,31 l
1 kvarter	4 jungfrur	0,33 l
1 jungfru		0,082 l
1 tunna		125 l
1/4 tunna		31,4 l
1 fjärding		31,4 l
1 åtting		15,6 l

När bönderna sålde potatis på torget använde dom dessa mått och även ett liknande men som mätte 1 halvspann (36,6 liter). Dom var säkert generösa och mätte med råge.

Fjärdingen var ett vanligt förekommande laggkärl så även åttingen.. I sådana kaggars saltades fisk, sill och strömming in och i den förvarade man lingonsylt mm. Smöret förvarades i åttingar.

Spann tillhörande Rödöns kyrka. Det har använts för att mäta upp prästens tionde av korn mm. Det kröntes (kontrollmättes) första gången 1737. Ett spann är en halv tunna eller 73 liter.

Antal

1 dussin		= 12 st
1 gross		= 144 st
1 tjog		= 20 st
1 kast		= 4 st
1 val	= 20 kast	= 80 st
1 skock		= 60 st

1 bal papper		= 10 ris
1 ris		= 20 böcker
1 tjog		= 20 stycken
1 val		= 20 kast
1 kast		= 4 stycken
1 bok skrivpapper		= 24 ark
1 bok tryckpapper		= 25 ark

Köksmått

Volym   Förkortning   Samband

Liter	l	1 l = 10 dl = 100 cl = 1000 ml
Deciliter	dl	1 dl = 10 cl = 100 ml = 6 2/3 msk
Centiliter	cl	1 cl = 10 ml
Milliliter	ml	1 ml = 1 krm
Matsked	msk	1 msk = 3 tsk = 15 ml
Tesked	tsk	1 tsk = 5 krm = 5 ml
Kryddmått	krm	1 krm = 1 ml
Kaffekopp	kkp	1 kkp = 1,5 dl
Tekopp	tkp	1 tekopp = 2,5 dl
Glas	glas	1 glas = 2 dl

Knäpphärvel

En härvel är en roterbar träställning med vars hjälp man lindar upp garn till en härva. Den vevas för hand. Då härveln, som här är utrustad med ett enkelt räkneverk en kugghjulsanordning, kallas den för knäpphärvel. Efter ett visst antal varv – bestämt av kugghjuls utväxling – hörs en knäpp.

”Traditionellt är utväxlingen 1:12, varför det blir en knäpp vid vart tolfte varv. 6 knäppar är signalen

Guldstämplar

Guldstämplar

Obligatoriska guldstämplar för svenska guldarbeten

Gesam: att kontrollera om ett smycke har guldåttingar kan du få fram värdefull information om smycket som karaktär och var gullet är producerat. I Sverige måste allt guld som har en vikt på 1 gram eller mer ha en kombination av två av följande stämplingar:

- Fnhaltsstämpel och namnstämpel
- Fnhaltsstämpel och kontrollstämpel

Namnstämpel

Kattfot

Fnhaltsstämpel

CCM-stämpel

Stämpeiraden

Vad berättar de olika guldstämplingarna?

I Sverige måste allt guld som har en vikt på 1 gram eller mer ha en kombination av två av följande stämplingar: Fnhaltsstämpel och namnstämpel eller Fnhaltsstämpel och kontrollstämpel.

Namnstämpel

Ortsmärke

Kattfot

Fnhaltsstämpel

Årabetäckning

CCM-stämpel

Namnstämpel

Namnstämpel (ALC) berättar vem som har silverat eller inget annat guldämbetet. Vill du veta vem som har gjort ditt guldsmått kan du se på årtalssammansättningen i SWEDEC:s Öppna för anmälan och kontroll samt ansvarar för handfärd och kvalitet av handfärd med detaljerat arbete i Sverige. **Namnstämplinger**.

Ortsmärke

Ortsmärket berättar på vilket ort i Sverige guldarbetet har tillverkat eller smitt där inget annat är tillverkat.

Kattfot (kontrollstämpel)

Kattfoten är den svenska kontrollstämpling för arbeten i guld, silver och tenn. Den utmärks år 1754 och består av en stämpling med kattfoten i form.

Fnhaltsstämpel

Fnhaltsstämpling anger Fnhaltens utsläpp i tusendelar eller karat. 18K motsvarar 750 tusendelar guld. 9K motsvarar 375 tusendelar guld.

Årstämpling

Årstämpling anger vilket år ett guldsmått är tillverkat. A1 betyder att guldsmåttet gjordes 1765, 3C att det gjordes 1803.

Årstämpling	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A	1759	1763	1807	1831	1855	1879	1903	1927	1951	1975	1999
B	1760	1784	1808	1832	1856	1880	1904	1928	1952	1976	2000
C	1761	1785	1809	1833	1857	1881	1905	1929	1953	1977	2001
D	1762	1786	1810	1834	1858	1882	1906	1930	1954	1978	2002
E	1763	1787	1811	1835	1859	1883	1907	1931	1955	1979	2003
F	1764	1788	1812	1836	1860	1884	1908	1932	1956	1980	2004
G	1765	1789	1813	1837	1861	1885	1909	1933	1957	1981	2005
H	1766	1790	1814	1838	1862	1886	1910	1934	1958	1982	2006
I	1767	1791	1815	1839	1863	1887	1911	1935	1959	1983	2007
K	1768	1792	1816	1840	1864	1888	1912	1936	1960	1984	2008
L	1769	1793	1817	1841	1865	1889	1913	1937	1961	1985	2009
M	1770	1794	1818	1842	1866	1890	1914	1938	1962	1986	2010
N	1771	1795	1819	1843	1867	1891	1915	1939	1963	1987	2011
O	1772	1796	1820	1844	1868	1892	1916	1940	1964	1988	2012
P	1773	1797	1821	1845	1869	1893	1917	1941	1965	1989	2013
Q	1774	1798	1822	1846	1870	1894	1918	1942	1966	1990	2014
R	1775	1799	1823	1847	1871	1895	1919	1943	1967	1991	2015
S	1776	1800	1824	1848	1872	1896	1920	1944	1968	1992	2016
T	1777	1801	1825	1849	1873	1897	1921	1945	1969	1993	2017
U	1778	1802	1826	1850	1874	1898	1922	1946	1970	1994	2018
V	1779	1803	1827	1851	1875	1899	1923	1947	1971	1995	2019
X	1780	1804	1828	1852	1876	1900	1924	1948	1972	1996	2020
Y	1781	1805	1829	1853	1877	1901	1925	1949	1973	1997	2021
Z	1782	1806	1830	1854	1878	1902	1926	1950	1974	1998	2022

Utländska mått

Engelska och amerikanska mått

Vikt

1 hundred weight (Brit cwt)	= 112 pounds	= 50,8 kg
1 US Centerweight (US cwt)	= 100 pounds	= 45,4 kg
1 stone	= 14 pounds	= 6,35 kg
1 pound (lb)	= 16 ounces	= 453,6 g
1 ounce (o)		= 28,35 g

Volym (amerikansk)

1 US gallon	= 4 liquid quarts	= 3,785 l
1 liquid quart	= 2 liquid pints	= 9,5 dl
1 liquid pint	= 16 US fl.oz	= 4,73 dl
1 liquid pint	= 2 cups	= 4,73 dl
1 cup	= 8 US fl oz	= 2,37 dl
1 US fluid ounce (US fl oz)		= 29,6 ml
1 dry quart	= 2 dry pints	= 1,1 l
1 dry pint		= 5,51 dl

Volym (engelsk)

1 imperial gallon		= 4,55 l
1 pint	= 2 cups	= 5,68 dl
1 cup	= 10 Brit fl oz	= 2,84 dl
1 British fluid ounce (Brit fl oz)		= 28,4 ml

Gamla skrivtecken (Runor)

Läs om mäktiga mäns vikingafärder i österled

Från slutet av 900-talet och 100 år framåt – tiden då svear och gøtar mestvilt åt sig kristna – var det en vana att resa runstenar. I dag står omkring 1 400 stycken i Uppland, 400 i Sörmland, 200 vardera i Östergötland och Västergötland. Det står runstenar i Skåne och väst på Norrlandskusten. Sveriges nordligaste runsten står på Från i Jämtland.

Fler runstenar har funnits, men många har blivit byggnadsmaterial till kyrkor och hus.

Några alla runstenar är mäktiga minnes-tecken över en sällan, nära sällan, ofta med tillägg att den döde varit på vikingafärd österut. Orsaks välgörenhet: Han byggde en väg, hon byggde en brn. Är den döde kristnad slår runstenen vanligen med orden Gud hjälpe hans anda.

En och annan storman reste sin minnes-sten i förbi, Jersabanka i Roslagen. Vi resta att han ägde ett helt hundrade stogarna Tälby och Vallentuna närm om Bäckshyttan.

Det är vanligt att runtecknen ritades på krossen av en orn eller drake som slingrar sig runt ett fabeldjur. På de frälsta stenar är ett kors centralt placerat.

Ursprungligen var runorna intärgade, med konvoluterande färg för att betona vissa ord.

ƿ n þ ƚ r ʀ

f u p a r k

* † | † ʏ

h n i a s

↑ ʒ ʝ ʀ ʁ

t b m i R

De 19-typige runstecknarna dominerade under vikingatiden när de första stenarna restes (800–1000 efter år 0). Dessa tecken var tillagt anslutande till det språkliga systemet, det som kallas vana. Sedan under 800- och 900-talet runorna förtrotts och under 1000-talet fanns ett tillägg av ett mer varierande system.

